

1.1. Реализм

Реализм деганда санъат асаридан муҳим ҳаётий воқеаларни ғоя ва мазмун жиҳатдан ҳаққоний, халқчил, бадиий юксак ва равон шаклда кўрсатишни талаб қилувчи ижодий методи тушунилади. Реализм, — деганда деталларнинг ҳаққонийлигидан ташқари, типик характерларни, типик шароитларда тасвирлашни ҳам назарда тутди.

Санъатдаги реализм тарихий тушунчадир. У жамият таракқиётининг маълум тарихий шарт-шароитларига қараб шаклан ўзгариб туради.

Мана шу тарихий шарт-шароитлар антик санъат реализмини, Уйғониш даври реализмини, XIX аср ва бошқа давр реализмларининг ўзига хослигини белгилаб берди. Санъат таракқиёти даврида бир реализм формасининг бошқаси билан алмашиниб турганини кўриш мумкин. Масалан, Уйғониш даври реализми маълум тарихий шарт-шароитга мос равишда гуманистик характерда зди. Уйғониш даври рассомлари ўз асарларида ўрта аср схоластикаси санъатига қарши чиқдилар. Улар ўз даврининг гуманистик ғояларини ифодаладилар.

4 а - расм. Леонардо да Винчи. “Маонна Бенуа”.

Шу билан бир қаторда, бу даврдаги реализм шакли ўзига хос хусусиятларга эга эди. Санъат асарларида маълум ҳаётий муоммалар кўпинча шартли поэтик ва диний ниқобда берилар эди. Жумладан, Леонардо да Винчи, Рафаэль мадонналарида биринчи галда оналик улуғворлиги ифодаланган. Лекин оналик идеали рассом томонидан тавротдаги Момо Ҳаво образи орқали

берилади (Рафаэлнинг «Сикстин мадоннаси», Леонардо да Винчининг «Мадонна Бенуа» картинаси)¹. (4 а - расм).

Бир жиҳатдан дўстлик, ҳамкорлик ғоялари, иккинчи жиҳатдан мунофиқлик мавзуларини ҳам рассомлар таврот афсоналари сюжети орқали ифодалядилар—Леонардо да Винчининг «Яширин учрашув» ёки Тицианнинг «Динарий кесаря» суратлари ва бошқа асарлар шулар жумласидандир.

XIX аср реалистик санъати бошқа жиҳатлари рассомларда шартлиликка муҳтож эмасдилар. Рассомлар ўз образларини ҳаётни ҳар томонлама чуқур ўрганиш асосида яратадилар. Жумладан, жамиятдаги инсонлар ўртасидаги муносабат Н.В.Невревнинг «Савдо», «Оилавий ҳисоб-китоб» ва бошқа суратларида ўзининг ёрқин ифодасини топган.

4 б - расм. И.Ретин. Бурлақлар.

Бу асарлардаги қаҳрамонлар тавротдан олинган, мифологик образлар эмас, балки реал кишилардир. Булар — ўз синфи, ўз замонасининг иллатларини ўзида мужассамлантирган рассомга замондош кишилардир.

¹ Энциклопедический словарь юного художника. Москва. «Педагогика» 1983.

Ҳамма давр рассомлари асарни аслига қараб ишлашга, инсон юзи ва бутун гавдасини рангтасвир усулида беришга мажбур эдилар. Шунинг учун ҳам, Уйғониш даври реализми билан XIX асрнинг иккинчи ярмидаги реализм ўртасидаги фарқ рангтасвир усулида, расм ва композиция характерида эмас, балки воқеликни турлича идрок этиш, рассомнинг ўз замонасининг маълум ижтимоий масалаларига бўлган муносабатида кўринади. XIX асрнинг иккинчи ярмидаги реализмнинг, яъни танқидий реализмнинг ўзига хос характерли белгиси шундан иборатки, бу методни эгаллаган рассом ижтимоий ҳаётнинг мураккаб ва турли-туман характердаги воқеаларини кўрсатибгина қолмай, жамиятдаги айрим ҳолатларин қаттиқ танқид остига олади, халқнинг эксплуатация қилинишини фош этади.

Бунга XIX аср рус демократ рассомларидан Перовнинг «Учовлон», Репиннинг «Бурлаклар», Маковскийнинг «Учрашув» ва бошқа бир қатор бадиий асарлари ёрқин мисол бўла олади.

Танқидий реализм учун маданиятнинг илғор арбоблари портретларини, халқ озодлиги ва бахт-саодати учун курашаётган ижобий қаҳрамонлар образини яратиш характерлидир. Е.И.Репиннинг «Қатлдан олдин тавбадан бош тортиш» суратининг қаҳрамонлари, И.Н.Крамской ва Н.Н.Ге томонидан яратилган илғор рус маданияти арбобларининг образлари («Некрасов», «Герцен»),

Танқидий реализм санъати асарлари катта ижтимоий аҳамиятга эга эди.

Рус рассомларининг крепостниклар, руҳонийлар ва буржуазия иллатларини образли фош этувчи кўпгина асарлари маълум тарихий шарт-шароитлар туфайли ўтмишдаги рассомлар, шу жумладан, танқидий реализм рассомлари жамият тараққиёт қонунларини тушунтириб беролмадилар, жамиятнинг тарихий тараққиётида халқнинг ўйнаган роли ва тутган ўрнини тўғри ва ҳар тарафлама кўрсатиб беролмадилар.

Танқидий реализмнинг бу тарихий чекланганлигини фақат янги бадиий реализм методигина бартараф қила олди.

Таянч иборалар: Уйғониш даври, санъат, реализм, асар, тасвир, инсон, Леонардо да Винчи, Рафаэл, Репин, Крамской, кўргазма.

Саволлар:

1. *Санъат нима?*
2. *Реализм нима?*
3. *Ибтидоий инсонлар ҳаётини қандай билишимиз мумкин?*
4. *Санъатнинг энг муҳим хусусиятларидан бири нима?*
5. *Томошобин қандай асарлар олдида тўхтайди?*
6. *Рафаэль мадонналарида нималар ифодаланган?*
7. *XIX асрнинг иккинчи ярмида рассомлар ўз образини қандай яратганлар?*
8. *XIX асрнинг иккинчи ярмидаги реализм ўртасидаги фарқлар нимада кўринади?*